

120 Наукові записки ТНПУ ім.В.Гнатюка. Літературознавство

2. Женнет Ж. Фигуры. В 2-х т. – Т.2. – М.:Изд-во им. Сабашникових, 1998. – 460 с.

3. Нечуй-Левицький І. Збір. творів в 10 т. – Т.2. – К.: Наукова думка, 1965. – 386 с.

4. Походзіло М. І.Нечуй-Левицький. – К.: Дніпро, 1966

УДК 821.162.1

О. П. Ткачук

к. філол. н., докторант (м.Київ)

Неоромантичні тенденції художніх світів Етель Ліліан Войнич та Джозефа Конрада

Стаття присвячена вивченню типології творчості Етель Ліліан Войнич та Джозефа Конрада в контексті неоромантичних тенденцій, що формувалися в руслі модернізму. Драматизм сюжету, порушення хронології, зміщення композиції, множинність наративу та глибокий психологізм, – твори письменників мають багато спільних рис, що обумовлено типологічною приналежністю до одного мистецького напрямлення.

Ключові слова: *типологія, неоромантизм, психологізм, екзотизм, наратив, композиція, модернізм.*

Olena Tkachuk Neo-romantic trends in artistic worlds by Ethel Lilian Woynich and Josef Conrad

The article is devoted to the study of Ethel Lilian Voinich and Joseph Conrad typology in the context of neo-romantic tendencies formed in the period of early modernism. The drama of the plot, violations of the chronology, the displacement of the composition, the plurality of the narrative and profound psychology, the works of writers have many common features. Ascribing to various literary genres (romantic-revolutionary, romantic adventurous and adventurous-colonial), they are marked by neo-romanticism features with its characteristic aspiration to deviate from everyday life and plunge into exotic circumstances and heroic adventures. The tragic existence of man in the absurd chaos of entity is the main idea of the works by Ethel Lilian Voinich and Joseph Conrad. Similar structural plot components, thematic motives, ideological conclusions and profound psychology in the novels by Voynich and Conrad suggest predictions for the further development of literature.

Existential loneliness of a man in the crowd, exile, complex conflicts in the borderline situations in which man exposes himself, frankly showing his inner self, behaves unexpectedly for himself, psychologic difficulties, the impossibility of finding not only simple human happiness, but also peace of spirit - all these problems will become the most important in the literary works not only of modernism, but also of postmodernism.

Key words: *typology, neo-romanticism, psychology, exoticism, narrative, composition, modernism.*

Постановка наукової проблеми. Неоромантизму, як мистецькому і культурному направленню на зламі століть, епох, поглядів і життєвих концепцій, властивий новий погляд на людину і людські стосунки, адже стара вольтерівська формула «все на краще в цьому найкращому зі світів», визначальна для попередніх періодів історії, ставиться вже під сумнів. Л. Дербенева, розглядаючи специфіку та тенденції неоромантизму, вказувала, що «проявившись як тенденція культурного зсуву, неоромантизм став <...> основою нового типу ідеалізації, нової картини світу <...>, трагічної за своїм світосприйняттям, де конституують яскраво виражені опозиції: хаос / порядок, <...>, Захід / Схід» [3, с. 11].

Аналіз досліджень. Попри Джона Голсуорсі, Джейн Остен, Джорджа Мередіта і Генрі Джеймса, творчість Етель Ліліан Войнич майже пройшла непоміченою у полі компаративних досліджень Джозефа Конрада. М. Амусін перший звернув увагу на типологічне зіставлення образу Лорда Джіма з образом Артура Бертон або Фелікса Рівареса Етель Ліліан Войнич. У листі до Едварда Гарнетта від 11 жовтня 1897 року у своєму повідомленні про обговорення щойно виданого роману англійської письменниці Конрад зазначає риси образу Артура [7, с. 395].

Мета. Стаття присвячена вивченню типології творчості Етель Ліліан Войнич та Джозефа Конрада в контексті неоромантичних тенденцій, що формувалися в руслі модернізму. Драматизм сюжету, порушення хронології, зміщення композиції, множинність наративу та глибокий психологізм, – твори письменників мають багато спільних

рис, що обумовлено типологічною приналежністю до одного мистецького напрямлення.

Виклад основного матеріалу. Секрет успіху славнозвісного роману Етель Ліліан Войнич вбачається у комплексі складових, інтригуючи читацьку цікавість його походженням (мультикультурність внаслідок англо-італійської генези; двозначність положення в родині як дитини від другої дружини батька, католички, тоді як в родинному колі панує протестантизм; маргінальність родоводу незаконнонародженого сина католицького священника), масштабністю особистості, глибиною психологічних переживань. Крім цього, у долі романтичного юнака Артура Бертонна відбуваються неординарні події, враховуючи таємницю народження, зраду близьких людей, інсценоване самогубство, трагічне нерозділене кохання, пронесене через все життя.

Глибокий гуманізм, ненависть до проявів як фізичної так і моральної жорстокості відрізняють всі книги Етель Ліліан Войнич і перш за все її трилогію про долю Артура Бертонна (романи «The Gadfly» / «Овід», «An Interrupted Friendship» / «Перервана дружба», «Put off thy Shoes» / «Скинь взуття твоє»). І, хоч романи Войнич і Конрада відносяться до різних літературних жанрів («The Gadfly» / «Овід» – романтично-революційний, «An Interrupted Friendship» / «Перервана дружба» – романтично-авантюрний, «Lord Jim: A Tale» / «Лорд Джім» – авантюрно-колоніальний), вони позначені віяннями неоромантизму з характерним для цього напрямлення прагненням ухилитися від буденної повсякденності і зануритись в екзотичні обставини та героїчні пригоди: «неоромантики подібно романтикам початку ХІХ століття оспівували мужність, подвиг і героїку пригод в надзвичайній, часто екзотичній атмосфері», – наголошує Г. Е. Бен [2, с. 233].

М. Амосін зазначав: «Войнич, паралельно з Конрадом, але незалежно від нього, вийшла до кількох тематичних і смислових парадигм, які пізніше виявилися в самому центрі літературних інтересів століття» [1, с. 57]. У

неореалістичних творах Войнич і Конрада спостерігаються риси літератури нового гатунку, – суб'єктивізація світосприйняття, порушення хронології з розривом просторово-часових категорій, зміщення композиції. Між першою та другою частинами «The Gadfly» («Овода») минає 13 років, у «Lord Jim: A Tale» («Лорд Джім: Історія») оповідь постійно повертається до подій, що відбулися на «Патні» під час висловлення точки зору різними оповідачами, ніби починаючись з початку, таким чином створюється, так би мовити, поліфонія або множинність наративного методу. Так, М. Рей зазначає, що «дія роману репрезентується з різних точок зору, що пропонуються для оцінювання інциденту на судні Патна. Одні і ті ж події розповідаються з різних ракурсів, адже істина не може бути досягнута апіорі» [8, с. 6].

Дослідження амбівалентності людської природи, несподіваних вчинків в неочікуваних ситуаціях, – невід'ємна риса неоромантизму, що проявляється і у Войнич, і у Конрада. Так, Овід з його репутацією задираки та схильністю до франтівства, дорогих вишуканих краваток та білосніжних сорочок, бере на руки, ніжно пригортаючи до грудей, брудну, голодну та побиту дитину, що лежить просто на тротуарі, перев'язує їй рану, годує та укладає спати. Джім залишає корабель з пасажиром напризволяще, зверхньо дивлячись на місцевих паломників, що прямують до релігійної святині, але він же, опинившись серед туземців, своєю відданістю їх інтересам заслуговує пошану, отримавши у них навіть почесний титул «тюан» – лорд. Характеристика М. Рея роману Конрада відноситься до неоромантизму в цілому: «У цьому романі (“Лорд Джім”. – О. Т.) письменник намагається показати у слабкості і силі Джіма таємничу природу людського характеру і приховані пружини людської поведінки» [8, с. 6]. Крім цього, на думку М. Апусіна, у Войнич і Конрада спостерігається цікавість до потаємних мотивів людської поведінки, нестандартних психологічних реакцій: «у Войнич і Конрада у наявності жадібний інтерес до тендітної психічної організації, що

балансує на межі патології і лише надзвичайних зусиллям долає свою ущербність. Обидва письменники відчують пристрасть до гео- та етнографічної екзотики, яка виявляється врешті-решт метафорою несповідимої складності і заплутаності внутрішнього світу людини» [1, с. 56].

Конрад окреслює «exaggerated delicacy» («вишукану ніжність») [6, с. 182], «wounded spirit» («зранену душу») [6, с. 182], «his fine sensibilities, his fine feelings, his fine longings» («витончену чутливість, делікатні почуття та шляхетні прагнення») [6, с. 177] свого героя, що можна порівняти з чимось «a sort of sublimated, idealised selfishness» («на кшталт піднесеного, ідеалізованого егоїзму») [6, с. 182], «while his wounded spirit, like a bird with a broken wing, might hop and flutter into some hole to die quietly of inanition there» («тоді як його поранений дух, немов птах із зламаним крилом, міг сховатися в якусь щілинку і тихо померти там від виснаження») [6, с. 184–185]. Емоційні переживання Джіма перегукуються із психологічним станом зосередження на своїх стражданнях занадто чутливого Артура Бертона, який згодом перетворюється на граціозно-жорстокого Фелікса Рівареса: «and remember that a soul is dumb – it has no voice to cry out – it must endure, and endure, and endure» («і згадайте, що душа німа, у неї немає голосу, щоб кричати. Вона повинна терпіти, терпіти і терпіти...») [9, с. 130].

Саме винятковість вдачі, складність внутрішнього світу, безмежна саморефлексія є запорукою фатальності буття Овода та Джіма, які не здатні відчувати гармонію в негармонійному світі: «Jim <...> was – if you allow me to say so – very fine; very fine – and very unfortunate. A little coarser nature would not have borne the strain; it would have had to come to terms with itself – with a sigh, with a grunt, or even with a guffaw; a still coarser one would have remained invulnerably ignorant and completely uninteresting» («Джим <...> був дуже шляхетний – і, якщо можна так сказати, – знедолений. Менш витончена натура не витримала б такого напруження; вона мусила б дійти згоди із собою – з зітханням, невдоволенням,

а то й з реготом; натура ще грубіша, неотесана абсолютно б не усвідомила того, що сталося і залишилася б для нас не цікавою») [6, с. 177]. Екстраординарні особистості, і Артур і Джім виховувались у благополучних, забезпечених родинах, люблені та плекані діти, опинившись у складних життєвих обставинах, виявляються беззахисними перед безжалісністю світу. Усвідомлення цього призводить до почуття розгубленості, а це, в свою чергу веде до розуміння необхідності повернення втраченої честі, у Артура Бертоні – через поновлення соціального статусу, у Джіма – шляхом реабілітації самоповаги. Обидва опиняються в ситуації, коли оточуючі або відвертаються від них або ставляться зверхньо, до Артура – через втрату суспільного становища і потрапляння на «дно» суспільства, де панують брутальність, грубість почуттів, немилосердне ставлення до хворих і неспроможних постояти за себе, у Джіма – внаслідок невиконання службових обов'язків, порушення морської присяги. Ставши вигнанцями, відщепенцями, вони приймають рішення ніколи не повертатися до рідних на батьківщину, Артур – після розчарування у найулюбленіших істотах у світі – матері і батька, Джім – через зневіру у самому собі. За законами неоромантизму вони потрапляють у маловідомі екзотичні країни, герой Войнич – у Південну Америку, Конрада – в Індію, Бірму, Індонезію, острови Малайського Архіпелагу. Підкреслюючи неоромантичний контекст подібних сюжетних ходів, Ю. Юрасова зазначає, що «цілі таких подорожей формально різні, але по своїй суті всі вони “спрямовані” на побудову нормативних етичних відносин (від хаосу до космосу, як в міфологічній свідомості)» [4, с. 361].

Роман «An Interrupted Friendship» («Перервана дружба», 1910) примітний тим, «що в ньому Войнич, паралельно з Конрадом, але незалежно від нього, вийшла до кількох тематичних і смислових парадигм, які пізніше виявилися в самому центрі літературних інтересів століття» [1, с. 58]. В романах Войнич і Конрада певним чином функціонує екзистенціальна категорія абсурду, яка,

проявившись у неореалізмі, стане провідною у філософії ХХ століття: кожен ніби оточений своїм внутрішнім світом як стіною і не може та не хоче зрозуміти іншого. Один з засновників релігійного екзистенціалізму, К. Ясперс, зазначаючи сучасну ситуацію в умах та душах людей, підкреслював: «...гордість нинішнього універсального осягнення і зарозуміла впевненість у тому, що людина в якості пана світу може за своєю волею зробити його устрій по-справжньому найкращим, перетворюються на всіх кордонах, що відкриваються, у свідомість своєї безпорадності, що надзвичайно пригнічує» [5, с. 289].

Трагічне існування людини в абсурдному хаосі буття – головна ідея творів Етель Ліліан Войнич і Джозефа Конрада. Для герою роману Войнич, – світ – це склеп, пекло, що символізує безглузде існування, буття, в якому немає жодного друга, де царює лише зрада, жорстокість та байдужість: «I have been in deep waters. I am afraid <...> Of the dark. Sometimes I dare not be alone at night. I must have something living – something solid beside me. It is the outer darkness, where shall be – No, no! It's not that; that's a sixpenny toy hell; – it's the inner darkness. There's no weeping or gnashing of teeth there; only silence – silence» («Я ніби в глибоких водах. Я боюсь <...> Темряви. Буває, що я не можу залишатись вночі на самоті. Мені треба мати коло себе когось живого, кого можна відчутти <...> Я маю на увазі внутрішню темряву. Там немає ані плачу, ані скреготу зубів, лише тиша – тільки тиша») [9, с. 138]. Для герою роману Конрада «Лорд Джім» – світ – це «a vast and dismal aspect of disorder» («величезний сумний хаос») [6, с. 313].

Висновки. Схожі структурні сюжетні компоненти, тематичні мотиви, ідейні висновки та глибокий психологізм у романах «The Gadfly» («Овід») Етель Ліліан Войнич і «Lord Jim: A Tale» («Лорд Джім: Історія») Джозефа Конрада свідчать про передбачення подальшого розвитку літератури, випередження її на роки. Екзистенціальна самотність людини серед натовпу, вигнанництво, складні конфліктні пограничні ситуації, в яких людина викриває

себе, відверто демонструючи своє внутрішнє «Я», поводить ся несподівано для самої себе, складнощі у порозумінні з оточуючими, неможливість знаходження врешті-решт не тільки простого людського щастя, але й душевного спокою, – всі ці проблеми стануть першочерговими у літературних творах не тільки модернізму, але й постмодернізму.

Література

1. Амусин М. Век Овода / Марк Амусин // Вести-Окна (Израиль). – 1996. – № 11. – С. 54–62.
2. Бен Г. Е. Неоромантизм / Георгій Євсєєвич Бен // Краткая литературная энциклопедия / под ред. А. А. Суркова. – М. : Сов. энциклопедия, 1968. – Т. 5. – С. 234–235.
3. Дербенева Л. Функциональная роль фиктивного автора в структуре произведений Джозефа Конрада / Л. Дербенева // Східнослов'янська філологія : зб-к наук. праць. / Горлів. держ. пед. ін-т інозем. мов, Донец. нац. ун-т ; редкол.: С. О. Кочетова (відп. ред.) [та ін.]. – Горлівка : ГДПІМ, 2010. – Вип. 16 : Літературознавство. – С. 11–23.
4. Юрасова Ю. О. Авторская маска как элемент поэтики в произведениях английских неоромантиков / Ю. О. Юрасова // Наук. зап. нац. ун-ту «Острозька академія» : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 22–23 квітня 2010 р. «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість». Сер. «Філологічна». – Острог, 2010. – Вип. 15. – С. 361–364.
5. Ясперс К. Духовная ситуация времени / Карл Ясперс // Ясперс К. Смысл и назначение истории / Карл Ясперс. – М. : Изд-во полит. лит., 1991. – С. 287–418.
6. Conrad J. Lord Jim: A Tale / Joseph Conrad ; ed. with an introd. by John Batchelor. – New York : Oxford's University Press, 1983. – 468 p. – (The World's Classics).
7. Conrad J. The Collected Letters of Joseph Conrad : in 9 vol. Vol. 1 : 1861–1897 / Joseph Conrad ; ed. by Frederick R. Karl and Laurence Davies. – Cambridge ; New York ; Port Chester ; Mebourne ; Sydney : Cambridge University Press, 1983. – 446 p.
8. Ray M. K. Joseph Conrad's Heart of darkness / Mohit K. Ray. – New Delhi : Atlantic Publ., 2006. – VIII, 197 p.
9. Voynich E. L. The Gadfly / Ethel Lilian Voynich. – Moscow ; Dublin ; New York : Honeycomb Press, 2011. – 300 p.